

რომანტიზმი ლიტერატურაში.

ეპოქათა და კულტურათა გზაჯვარედინზე

(ედგენება დიდი ქართველი რომანტიკოსი პოეტის – ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადებიდან მე-200 წლისთავს)

რომანტიზმი ქართულ ლიტერატურაში XIX საუკუნის დასაწყისიდან მკვიდრდება. მისი ფორმირება და განვითარება სპეციფიკურ ჭრილში მიმდინარეობს, რუსული იმპერიალიზმის პირობებში, ახალი კოლონიური სტატუსის, პოლიტიკური იმედებისა და იმედგაცრუებების ფონზე, დამოუკიდებლობისა და ნაციონალური თვითშეგნების ძიების თანხლებით.

მიუხედავად რთული და ამბივალენტური პოლიტიკური პროცესებისა, ქართული რომანტიზმი თავისი არსებობის ადრეულ ეტაპზევე თანაუგრძობს ევროპული რომანტიზმისთვის ნიშანდობლივ ტრადიციულ თემებსა და მოტივებს, ორგანულად ერთვება რომანტიზმის მსოფლიო და ევროპულ ქსელში.

„გრძნობიარე ინტელექტი“ რომანტიკული ეპოქის ჭეშმარიტად მსაზღვრელი მეტაფორაა: სამყაროს სუბიექტური შემეცნება (კანტი), მდიდარი წარმოსახვა (ჰეგელი, შელინგი), გრძნობისა და აზრის სინთეზი, მიზეზ-შედეგობრიობის შინაგანი ძიება (კანტი, კოლრიჯი) – აი, პრინციპები, რომელთა დეკლარირების შედეგადაც რომანტიზმი ახდენს თავისი ესთეტიკური საზღვრების დემარკაციას, თუმცა რომანტიზმისათვის ნიშანდობლივი საერთოესთეტიკური საზღვრები ყოველთვის მნიშვნელოვნად კორექტირდებოდა რეალური ისტორიული საზღვრებით (ჰერდერი), რაც, პირველ ყოვლისა, გულისხმობდა ნაციონალური სივრცის თავისებურებებს, კონკრეტულ ისტორიულ, კულტურულ და ლინგვისტურ გამოვლინებებს. რომანტიზმის ერთ-ერთი ცენტრალური იდეაც სწორედ ნაციონალური ცნობიერების განვითარება იყო – ადგილობრივი პრობლემების, ტრადიციებისა და ჩვეულებების ხაზგასმა, რაც ხელს უწყობდა რომანტიზმის არა მარტო განვრცობას ევროპისა და მსოფლიოს მასშტაბით, არამედ ევროპის რუკის გადაწერას ნაციონალური თვითგამორკვევისა და ახალი იდენტობების ძიების კულტურული პროცესების ფონზე. ყველა ამ მისწრაფების საფუძველზე, რომანტიზმმა: ა) მოახდინა ლიტერატურული პროცესების ტადლისებურად ინიცირება მრავალ ევროპულ და არაევროპულ ქვეყნაში; ბ) გაამთლიანა ევროპული და მსოფლიო კულტურული პროცესები რომანტიზმის საერთო-ესთეტიკური დროშის ქვეშ; გ) გამოკვეთა ის განსხვავებები, რომლებიც არსებობდა რომანტიზმის ნაციონალურ მოდელებს შორის.

საერთო-ესთეტიკური პრინციპების გაზიარების ანთროპოლოგიურ-კულტუროლოგიურ შედეგად უნდა მივიჩნიოთ რომანტიზმისათვის ნიშანდობლივი კონცეპტების („მე“-ს თავისუფლება, განუხორციელებელი იდეალებისაკენ სწრაფვა, რეალობასთან გაუცხოება, აწმყოს უარყოფა, ლუციფერიანელობა, მისტიციზმი, სამყაროს ესქატოლოგიური განცდა), თემების (სიყვარული, მარტოობა, სევდა, ბუნებასთან

თანაზიარობა) სიმილარულობა, ჟანრებისა (მცირე ლირიკული ჟანრები, პოემა) და პოეტიკური ფორმების სიმილარულობა, აგრეთვე, უცნაური სიმილარულობა მისი მთავარი წარმომადგენლების ცხოვრებისეულ ხაზებს შორის. რომანტიკოსი პოეტები სიცოცხლეშივე ქმნიან საკუთარ მითს, რომელიც მათივე შემოქმედების ლიტერატურულ ანალოგიას მიაგავს. პოეტის, როგორც გენიალური პიროვნების როლი და ფუნქცია უკიდურესად ეგზალტირებულია, ის თითქოს იმ მიკროსამყაროს ეპიცენტრია, რომელშიც არსებობს და რომელიც მას ასე ევიწროვება.

მაგრამ რომანტიზმის ეპოქის ავტორებს მხოლოდ ცხოვრების სტილი ან სიკვდილის მოტივაცია და ფორმა როდი აკავშირებს ერთმანეთთან, არამედ ტრანსნაციონალური დიალოგისაკენ მიმართული საერთო-ესთეტიკური პრინციპები, ზიარი კულტურული მიზნები და მისიები, გადარგული სხვადასხვა ნაციონალურ ნიადაგზე, რაც არა მარტო გამოკვეთს მსგავსებებს, არამედ ასაბუთებს განსხვავებებსაც. რომანტიზმის სხვადასხვა მოდელებს შორის არსებული განსხვავებების მიზეზები სწორედ ნაციონალური მოდელების ფარგლებში უნდა ვეძიოთ: გენეალოგიაში, საზოგადოებრივ პოზიციაში, ეროვნულობის განცდაში, გარემოში – იმ ქუჩებში, სახლებსა თუ ლიტერატურულ სალონებში, სადაც დუღს მათი წარმოსახვისა და ფანტაზიისათვის აუცილებელი გრძნობები და ვნებები. რომანტიზმმა ახალ საფეხურზე გადაიყვანა ლიტერატურული კანონი, მოახდინა რა ნაციონალური იდენტობისა და ლიტერატურული იდენტობის კრიტერიუმების სინთეზი.

ქართველი პოეტის - ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოეზია ევროპული რომანტიზმის მართლაც საუკეთესო ტრადიციებზეა ამოზრდილი. გარდა იმ ძირითადი თემებისა, რომლებიც ახასიათებს მსოფლიო რომანტიზმს თავისი განვითარების უმაღლეს საფეხურზე და რომლებიც გამოკვეთილია უდიდესი რომანტიკოსების – შელის, ბაირონის, მიცკევიჩის, ლერმონტოვისა და სხვათა პოეზიაში, ქართველი პოეტი საგანგებოდ უბრუნდება რომანტიზმის ერთ-ერთ საკვანძო იდეას – ეროვნული თვითშემეცნების აღორძინებას, რაც ლაიტმოტივად გასდევს მის პოეზიასა და მსოფლგანცდას. ევროპული რომანტიზმისათვის ნიშანდობლივი არსებითი ესთეტიკური პრინციპები და მოტივები – ინდივიდუალიზმის პრევალირება, მითოლოგიზმი, რელიგიური სიღრმე, ფოლკლორული არქეტიპები, ბუნებასთან თანაზიარობა – ბარათაშვილის პოეზიაში მიზანმიმართულადაა განზავებული ეროვნული თვითშეგნების იდეასთან, ნაციონალურ მიზანდასახულობებთან და ტრადიციებთან, რომლებიც არამარტო აირეკლავს ევროპული რომანტიზმის ძირითად კულტურულ ტენდენციებს, არამედ აფართოვებს რომანტიზმის გეოგრაფიულ რუქას ქართული ნაციონალური მოდელის მიმართულებით; ახდენს ქართული მსოფლმხედველობის, მითოლოგიური არქეტიპების, რელიგიური განცდებისა თუ ლანდშაფტების ღირებულ ჩართვას საერთო რომანტიკულ პოეტიკაში. ბარათაშვილის პოეზია ადასტურებს, რომ მაშინაც კი, როდესაც კულტურული ტენდენციები ზიარია, მათი გავლენა ცალკეული ლიტერატურების განვითარების პარადიგმაზე მხოლოდ სიმილარობებით როდი გამოიხატება, არამედ განსხვავებებითაც, რომელთაც განაპირობებს კონკრეტული ნაციონალური კონტექსტი, საზოგადოებრივი მიზნები, პიროვნების ჩართულობის

ხარისხი და როლი ამ კონტექსტსა და მიზნებში და სხვა. სწორედ ამ სიმძლავრითა და განსხვავებით თვალსაზრისით მნიშვნელობს ბარათაშვილის პოეზია ევროპული და მსოფლიო რომანტიზმისთვის.

რომანტიზმმა მსოფლიო და ევროპული კულტურის ყველა სფეროში შეაღწია. ის იყო რევოლუციური ფერფლიდან წამომართული ფენიქსი, რომელმაც რევოლუციური სული შთაბერა კულტურასა და ლიტერატურას. რომანტიზმმა კომეტასავით გაიელვა მსოფლიო კულტურის ცაზე; მას მუდამ თან ახლდა გარეკონტექსტის სირთულე და არაერთგვაროვნება, პროტესტის განცდა, ტკივილი, იმედგაცრუება, მემბოხეობა, რადიკალურობა, ძიება, თვითდაფერფვლა, სწრაფი წვა, ლტოლვა სიკვდილისაკენ, როგორც „სხვა“, მიღმიერი ცხოვრების წინაპირობისაკენ. . . და ეს ყველაფერი მისი უნიკალობისა და ძლიერების დასტური იყო.

ირმა რატიანი